

5. ביטוח אמהות

א. הגמלאות

ביטוח אמהות נכנס לתוקף ב-1 באפריל 1954 ונמנה עם חמשת ענפי הביטוח הראשונים שכוסו על ידי חוק הביטוח לאומי. במסגרת ביטוח אמהות מוענקות לילדת הגמלאות האלה:

- **מענק אשפוז** - המענק נועד לממן את הוצאות הלידה והאשפוז של היולדת ושל היילוד, והוא משולם במישרין לבית החולים. מדצמבר 1993 משולם מענק אשפוז בשיעור מוגדל ללידת פג. בשנתיים הראשונות מאז הוחל חוק ביטוח בריאות ממלכתי (בינואר 1995), אשפוזם של יולדות ושל יילודים, בכללם פגים, היה כלול בסל שירותי הבריאות שנקבעו בחוק. המוסד לביטוח לאומי מימן אשפוז זה מסכומי הגבייה לענף אמהות שהועברו למשרד הבריאות. מינואר 1997 מענק האשפוז שוב משולם במישרין לבית החולים. כאשר הלידה מתרחשת בחו"ל, מענק האשפוז משולם במישרין לילדת לאחר שהגישה תביעה.

סכום מענק האשפוז משתנה כדלקמן:

1. בחודש ינואר מדי שנה הסכום מתעדכן על-פי נוסחה הקבועה בחוק ולפיה סך התשלום בעבור לידות רגילות ותשלום נוסף ללידת פג יהיה שווה לסכום שהיה משולם בעבור לידות אלה אילו לא היה הבדל בסכומי המענק בין לידה רגילה ללידת פג.

2. בכל עת שמשרד הבריאות משנה את מחירו של יום אשפוז כללי, משתנה באותו שיעור גם סכום מענק האשפוז.

3. בהתאם להחלטת הממשלה, במסגרת חוק ההסדרים. בשנים האחרונות שינתה הממשלה את הסכום במסגרת חוקי ההסדרים: באפריל 2005 הוא הוגדל ללידת פג בכ-50%; בינואר 2007 הוא הוגדל בעבור כל לידה ב-12.1%; באוגוסט 2009 הוגדל הסכום שוב בכ-10%; ובאפריל 2012 ב-0.2% נוספים. התערבות הממשלה בקביעת סכום מענק אשפוז היא בעצם אמצעי להזרמת תקציב לבתי חולים באמצעות המוסד לביטוח לאומי.

- **הוצאות הסעה לבית חולים** - המוסד לביטוח לאומי משתתף גם בהוצאות הסעה לבית חולים של יולדת. בשנת 2008 חלה הקלה בתנאי זכאות להסעה לבית חולים. לפני כן, יולדת הייתה זכאית להסעה רק אם היא גרה במרחק רב מבית החולים. מ-16.3.2008 כל יולדת זכאית להסעה לבית החולים הקרוב למקום מגוריה.

- **מענק לידה** - המענק נועד לרכישת ציוד ראשוני ליילוד, והוא משולם במישרין לילדת. עד יולי 2002 שיעור המענק לילדת היה אחיד ובלתי תלוי במספר לידות קודמות, ושיעורו היה 20% מהשכר הממוצע לפי חוק. באוגוסט 2003 חל שינוי בשיעור המענק לילדות ילד שני ואילך, והוא היה 6% מהשכר הממוצע. בינואר 2004 הוגדל שיעור המענק לילד השני בלבד ל-9% מהשכר הממוצע. כאשר נולדים בלידה אחת שני ילדים או יותר, מענק הלידה גבוה יותר: לתאומים - סכום השווה לשכר הממוצע, ולכל ילד נוסף - עוד 50% מהשכר הממוצע. מינואר 2006 סכום מענק הלידה מחושב על פי הסכום הבסיסי 1.

- **דמי לידה** - גמלה זו נועדה לפצות יולדת עובדת על אובדן שכרה במהלך חופשת הלידה שהיא חייבת לקחת על פי חוק עבודת נשים. לדמי לידה זכאית יולדת עובדת - שכירה, עצמאית או הנמצאת בהכשרה מקצועית - אשר בתקופה שקדמה ללידה שולמו בעבורה דמי ביטוח בעד פרקי זמן הקבועים בחוק ("תקופת אכשרה"). דמי הלידה משולמים בעבור 7 או 14 שבועות, בהתאם לתקופת האכשרה שהיא צברה (לפני שתוקן החוק במאי 2007, דמי לידה היו משולמים בעבור 6 או 12 שבועות). מנובמבר

1994 דמי הלידה ליום מחליפים את מלוא השכר או ההכנסה הממוצעת ליום שהיו ליולדת בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה (עם הלידה או לפנייה), ולא יותר מסכום מרבי הקבוע בחוק. מדמי הלידה נגבים במקור מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות.

את דמי הלידה אפשר להתחיל לקבל לפני מועד הלידה המשוער, אך אי אפשר לקבלם בעבור יותר ממחצית התקופה שהיולדת זכאית לה. בתנאים מסוימים אפשר להאריך את חופשת הלידה בארבעה שבועות לכל היותר. החל ב-1998 גם גברים שחלקו את חופשת הלידה עם בנות זוגן יכולים לקבל דמי לידה, בתנאי שהאם חזרה לעבודה.

גם עובדות זרות זכאיות לדמי לידה. עם זאת בחוק ההסדרים 2003 נקבע, כי עובדות זרות השוהות בארץ ללא היתר כחוק אינן זכאיות לדמי לידה ולמענק לידה.

קצבת לידה - הקצבה משולמת למי שילדה בלידה אחת שלושה ילדים או יותר, שנשארו בחיים פרק זמן הקבוע בחוק, ונועדה לסייע לה בהוצאות כלכליות. הקצבה משולמת מדי חודש במשך 20 חודשים. הקצבה נגזרת מהסכום הבסיסי, והיא הולכת ופוחתת במהלך תקופת הזכאות.

גמלה לשמירת היריון - גמלה זו משולמת לאישה עובדת, שבגלל סיבות רפואיות הקשורות להיריון נאלצת להפסיק את עבודתה ל-30 יום לפחות ואין היא מקבלת בעבורם תשלום ממעסיקה או מכל גורם אחר. תקופת האכשרה המזכה בגמלה זו זהה לתקופה המזכה בדמי הלידה. מתחילת 1995 גובה הגמלה היה שכרה הממוצע של האשה בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה ולא יותר מ-70% מהשכר הממוצע. בשנת 2000 תוקן החוק, והסכום המרבי לתשלום היה מלוא השכר הממוצע (משנת 2006 הוא מלוא הסכום הבסיסי).

קצבת מיוחדת ותגמול מיוחד - קצבאות אלו משולמות אם היולדת נפטרה בעת הלידה או בתוך שנה מיום הלידה: קצבה חודשית משולמת בעד כל יילוד שנולד באותה הלידה ושיעורה 30% מהשכר הממוצע למשך 24 חודשים. אם משולמת לילד קצבת שאירים או תלויים, הקצבה משולמת למשך 12 חודשים בלבד. תגמול מיוחד משולם לבן זוגה של הנפטרת, אם הפסיק לעבוד לשם טיפול בילד, בשיעור דמי פגיעה, עד 12 שבועות. קצבה זו משולמת לכ-10 מקרים מדי שנה.

דמי לידה בהשוואה בינלאומית: תנאי זכאות, משך התשלום וגובהו

דמי לידה נועדו לפצות יולדת עובדת על אובדן שכרה במהלך חופשת הלידה שהיא מחויבת בה על פי חוק עבודת נשים. לדמי לידה זכאית יולדת עובדת - שכירה, עצמאית או הנמצאת בהכשרה מקצועית - אשר לפני הלידה שולמו בעבורה דמי ביטוח במשך 10 חודשים מתוך 14, או 15 מתוך 22 החודשים שקדמו ללידה - אז דמי הלידה משולמים בעבור 14 שבועות. אם שולמו בעבורה דמי ביטוח בעד 6 מתוך 14 החודשים שקדמו ללידה, דמי הלידה משולמים בעבור 7 שבועות. גובה דמי הלידה ליום הוא 100% מההכנסה או השכר הממוצע ליום שהיולדת קיבלה בשלושת החודשים שקדמו להפסקת עבודתה. בשנת 2012 גובה דמי הלידה המרבי היה כ-1,400 ש"ח, שהם כ-285 אירו ליום.

לצורך השוואה בינלאומית של תנאי הזכאות ומרכיבי הגמלה נבחרו 27 ממדינות אירופה (ראו לוח). מההשוואה עולה כי ברוב המדינות - 24 מ-27 - הזכאות לדמי לידה מותנית בכך שהיולדת עבדה לפני הלידה. בשלוש המדינות הנותרות - איסלנד, נורווגיה ופינלנד - התנאי לזכאות הוא תושבות. תקופת האכשרה היא מחודש מתוך 12 החודשים שקדמו ללידה ועד 365 ימים מתוך השנתיים שקדמו לה. בשמונה מדינות נוספות תקופת האכשרה אינה מוגדרת.

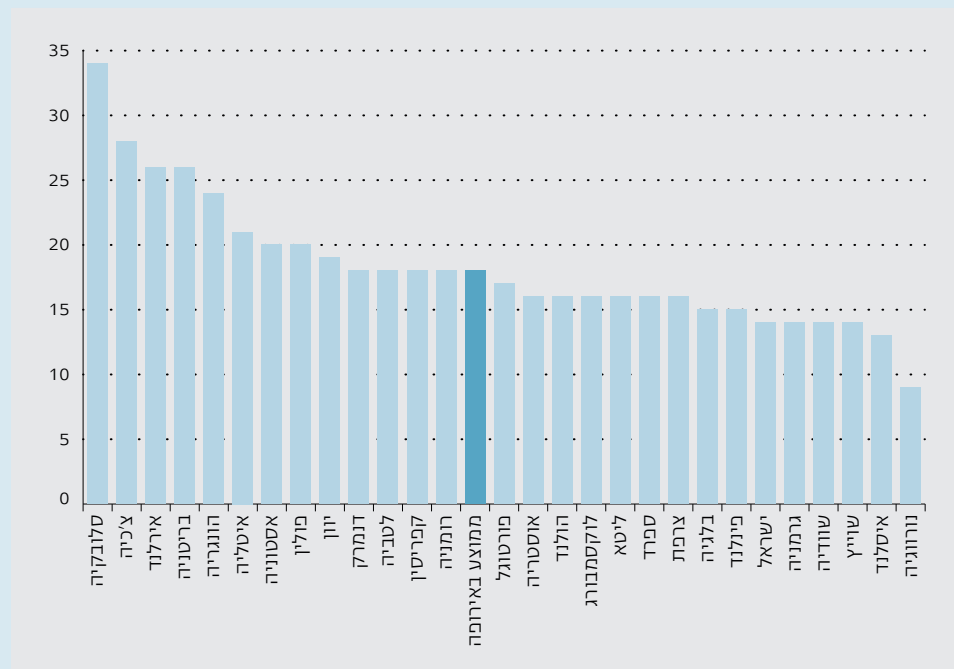
ביטוח אמהות: תקופת אכשרה לדמי לידה ומשך חופשת לידה בתשלום לאישה במדינות אירופה – ינואר 2012

מדינה	תקופת אכשרה	חופשת לידה בתשלום (בשבועות)	גובה התשלום
ישראל	עבדה 10 חודשים מ-14 החודשים שקדמו ללידה או 15 מ-22	14 או 7	100% מהשכר או ההכנסה הממוצעת ליום של 3 החודשים שקדמו להפסקת עבודה, עד 287 אירו ליום.
אוסטריה	עבדה עד 6 חודשים מ-14 החודשים שקדמו ללידה לכל עובדת (ללא תנאי)	16	100% השכר הממוצע של 13 השבועות האחרונים לפני החופשה
איטליה	לכל עובדת (ללא תנאי)	21	80% השכר של החודש האחרון לפני החופשה
איסלנד	12 חודשי תושבות לפני הלידה	13	80% השכר הממוצע של השנה האחרונה לפני החופשה. לאשה לא עובדת: תשלום מינימלי של 353 אירו לחודש
אירלנד	39 שבועות ביטוח ב-12 החודשים לפני הלידה	26	80% השכר השבועי האחרון עד 262 אירו לשבוע
אסטוניה	לכל עובדת (ללא תנאי)	20	100% השכר של החודש האחרון לפני החופשה
בלגיה	6 חודשים של תשלום דמי ביטוח	15	82% השכר האחרון ל-30 ימי חופשה הראשונים ו-75% מהיום ה-31
בריטניה	26 שבועות עבודה מ-66 השבועות שלפני הלידה	26	90% השכר השבועי הממוצע
גרמניה	לכל עובדת (ללא תנאי)	14	100% השכר של החודש האחרון לפני החופשה, עד 13 אירו ליום
דנמרק	120 שעות עבודה ב-13 שבועות עבודה לפני החופשה	18	100% השכר היומי האחרון עד תקרה של 530 אירו לשבוע
הולנד	לכל עובדת (ללא תנאי)	16	100% השכר היומי, עד 193 אירו ליום
הונגריה	365 ימי ביטוח בשנתיים שלפני הלידה	24	70% השכר היומי של השנה האחרונה לפני החופשה
יוון	200 ימי עבודה בשנתיים לפני הלידה	19	50% השכר האחרון ותוספת של 10% לכל ילד (עד 4 ילדים)
לוקסמבורג	6 חודשים של תשלום דמי ביטוח	16	100% השכר של החודש האחרון לפני החופשה
לטביה	12 חודשי ביטוח ב-24 החודשים שלפני הלידה	18	100% השכר הממוצע של השנה האחרונה לפני החופשה
ליטא	לכל עובדת (ללא תנאי)	16	80% השכר הממוצע של השנה האחרונה לפני החופשה
נורווגיה	תושבות קבועה לפני הלידה	9	100% השכר היומי האחרון.
סלובקיה	270 ימי ביטוח בשנתיים לפני הלידה	34	לאשה לא עובדת: תשלום חד פעמי קבוע של 4,655 אירו
ספרד	180 ימי עבודה ב-7 שנים לפני הלידה	16	65% השכר היומי של השנה האחרונה לפני החופשה
פולין	לכל עובדת (ללא תנאי)	20	100% השכר היומי
פורטוגל	6 חודשים של תשלום דמי ביטוח	17	100% השכר היומי
פינלנד	180 ימי תושבות לפני הלידה	15	90% מהשכר האחרון ל-56 ימי חופשה הראשונים ו-70% מהיום ה-57. לאשה לא עובדת: תשלום מינימלי של 22 אירו ליום
צ'כיה	270 ימי ביטוח בשנתיים שלפני הלידה	28	70% מהשכר היומי הממוצע
צרפת	10 חודשי עבודה לפני הלידה	16	100% השכר של החודש האחרון לפני החופשה, עד 80 אירו ליום
קפריסין	26 שבועות של תשלום דמי ביטוח	18	75% השכר הממוצע של השנה האחרונה לפני החופשה
רומניה	חודש של ביטוח ב-12 החודשים לפני הלידה	18	85% השכר הממוצע של 6 החודשים האחרונים שלפני החופשה
שוודיה	לכל עובדת (ללא תנאי)	14	80% השכר האחרון
שווייץ	5 חודשי עבודה מ-9 החודשים שלפני הלידה	14	80% מהשכר של הממוצע לפני החופשה עד 163 אירו ליום
ממוצע באירופה		18	

מקור: מערכת מידע ממוחשבת של האיחוד האירופי (MISSOC).

חופשת הלידה אורכת בין 9 שבועות בנורווגיה עד 34 בסלובקיה, והממוצע באירופה הוא 18 שבועות. חופשת הלידה בישראל קצרה מהממוצע האירופי (7 או 14 שבועות), כפי שמראה התרשים שבהמשך. גובה דמי הלידה במדינות שנבדקו הוא 50%-100 משכרה או הכנסתה של היולדת ערב הלידה. השיעור השכיח, הקיים ב-23 מ-27 המדינות, הוא 80%. מבחינה זו ישראל נמצאת בקבוצת המדינות הנדיבות ביותר - שכן לילדות משולמים 100% משכרן או הכנסתן ערב הלידה.

תרשים
חופשת לידה בתשלום בשבועות, מדינות נבחרות

* מקור: MISSOC, 2012.

ב. מגמות עיקריות

ב-2012 שולמו מענקי לידה ל-169 אלף יולדות בקירוב (לוח 1) - עלייה של 3.5% לעומת שנת 2011. במקביל מספר הנשים בגיל הפרייון (15-44) עלה ב-2.6%. יוצא אפוא שמספר הלידות לכל 1,000 נשים בגיל הפרייון עלה מכ-91 לידות ב-2011 לכ-92 ב-2012.

כ-49,400 מהלידות ב-2012 היו לידות ראשונות, כ-45,500 היו לידות שניות וכ-74,000 היו שלישיות ויותר, כמוצג בלוח 2. כ-3,900 היו לידות תאומים וכ-90 היו לידות של שלישיות ויותר.

בין מענקי האשפוז ששולמו ב-2012, 2,713 שולמו בעבור לידות פגים, 5 פגים פחות משנת 2011.

ב-2012 קיבלו דמי לידה כ-112 אלף נשים לעומת כ-106 אלף נשים ב-2011 - עלייה של 5.9%. מספר הנשים בגיל הפרייון השייכות לכוח העבודה עלה בין שתי השנים ב-2.7%. כלומר מספר נשים שקיבלו דמי לידה על כל 1,000 נשים נשואות בכוח העבודה עלה מ-129 בשנת 2011 ל-133 בשנת 2012.

לוח 1

לידות חי לפי סדר הלידה (אחוזים), 2012-2008

שנה	סה"כ	לידה ראשונה	לידה שנייה	לידה שלישית	לידה רביעית ויותר
2008	100.0	29.9	27.8	19.8	22.5
2009	100.0	29.8	27.1	20.0	23.1
2010	100.0	29.0	27.4	19.9	23.7
2011	100.0	29.6	27.4	19.7	23.3
2012	100.0	29.5	27.1	19.8	23.6

שיעור הנשים שקיבלו דמי לידה הגיע ב-2012 לכ-66% מהנשים שקיבלו מענק לידה -עלייה קלה לעומת 2011, שבה היה שיעור זה 65%. גילן הממוצע של מקבלות דמי לידה עלה מעט לעומת 2011 והיה ב-2012 31.5 שנים. כ-95% מן הנשים שקיבלו דמי לידה היו שכירות והיתר - 5% - עצמאיות, חברות קיבוץ או חברות מושב שיתופי.

התפלגות הנשים לפי גובה דמי לידה ליום מצביעה על כך שבשנת 2012 פחות משליש קיבלו דמי לידה ליום בסכום שאינו עולה על מחצית השכר הממוצע במשק וכרבע מהן - בסכום שמעל השכר הממוצע במשק. שיעור הנשים המקבלות דמי לידה מעל השכר הממוצע עלה בהדרגה מ-22.8% ב-2008 ל-24.9% ב-2012, ובמקביל קטן חלקן של המקבלות עד מחצית השכר הממוצע, מכ-33% ב-2008 לפחות מ-32% ב-2012.

לוח 2

נשים שקיבלו מענק לידה ודמי לידה (ממוצע חודשי), (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2012-2008

שנה	קיבלו מענק לידה		סך הכול	קיבלו דמי לידה	
	מספרים מוחלטים	אחוז שינוי לעומת שנה קודמת		אחוז שינוי לעומת שנה קודמת	שיעור מכלל הנשים שקיבלו מענק לידה
2008	152,319	3.5	93,630	5.1	61.5
2009	157,702	3.5	97,715	4.4	62.5
2010	166,694	5.7	103,318	5.7	62.1
2011	163,402	-1.8	105,740	2.3	64.7
2012	169,166	3.5	112,014	5.9	66.2

לוח 3

מקבלות דמי לידה לפי גובה דמי הלידה ליום כאחוז מהשכר היומי הממוצע (מספרים מוחלטים ואחוזים), 2012-2008

שנה	סך כל המקבלות (מספרים)	עד 1/4 השכר הממוצע	1/2-1/4 השכר הממוצע	3/4-1/2 השכר הממוצע	3/4 עד מלוא השכר הממוצע	יותר מהשכר הממוצע
2008	93,630	7.5	25.5	27.4	16.8	22.8
2009	97,715	7.1	23.8	27.3	19.2	24.6
2010	103,318	7.7	24.7	26.6	16.9	24.1
2011	105,740	7.4	24.8	26.4	16.9	24.5
2012	112,014	7.4	24.5	26.1	17.1	24.9

מאחר שדמי הלידה הם בגובה שכר היולדת לפני הלידה, ההתפלגות לפי גובה דמי לידה מייצגת את התפלגות השכר של נשים אלה. בשנת 2012 היתה ההכנסה הממוצעת מעבודה של היולדות 7,227 ש"ח לחודש שהם כ-82% מהשכר הממוצע במשק, לעומת 6,991 ש"ח בשנת 2011 - גם הם כ-82% מהשכר הממוצע.

סכום דמי הלידה, בדומה לשכר, משתנה על-פי מאפייני דמוגרפיה ותעסוקה:

- סכום דמי הלידה עולה ככל שעולה גיל האישה. ממוצע דמי הלידה ב-2012 היה 241 ש"ח ליום, שהם כ-82% מהשכר הממוצע. נשים עד גיל 24 קיבלו דמי לידה בשיעור של כ-46% מהשכר היומי הממוצע במשק, בעוד שבנות 35 ויותר קיבלו בשיעור שמעל השכר הממוצע במשק (105% מהשכר הממוצע במשק).
- דמי הלידה ששולמו ביישובים במרכז הארץ היו גבוהים מאלה ששולמו בפרפריה. בסניפים תל אביב וכפר סבא, סכום דמי הלידה בממוצע ליום היה הגבוה ביותר (119% ו-114% מהשכר הממוצע במשק בהתאמה), ואילו בבני ברק ובנצרת הוא היה הנמוך ביותר (63% ו-60% מהשכר הממוצע במשק בהתאמה).
- יצוין שבשנת 2012 מספר הגברים שקיבלו דמי לידה נותר יציב לעומת 2011 - 537, כלומר על כ-1,000 נשים שקיבלו דמי לידה, קיבלו דמי לידה כחמישה גברים. בין 2009 ל-2011 היתה עלייה עקבית במספר הגברים שקיבלו דמי לידה, מ-285 ל-536.

ג. היקף התשלומים

בשנת 2012 גדל היקף תשלומי הגמלאות בענף אמהות ב-7.0% (במחירים קבועים) (לוח 4). תשלומי מענק אשפוז ודמי לידה היוו כ-93% מהם. העלייה בסך התשלומים היא בעיקר תוצאה של גידול במספר הלידות.

חלקם של תשלומי ענף אמהות בכלל תשלומי הביטוח הלאומי עלה מ-8.2% ב-2011 ל-8.4% ב-2012, זאת בהתאם לגידול במספר יולדות. יש לציין שחוץ משנת 2011, חלקם של תשלומי ענף אמהות בכלל תשלומי המוסד נמצא במגמת עלייה משנת 2006.

לוח 4

תשלומים לגמלאות אמהות במחירי 2012 (אלפי ש"ח), 2008-2012

שנה	סך כל תשלומי גמלאות	אשפוז	מענק לידה	דמי לידה	שמירת הריון
2008	4,297,285	1,738,754	168,304	2,253,154	126,566
2009	4,643,862	1,926,937	177,251	2,373,910	148,530
2010	4,963,650	2,138,720	185,443	2,465,025	157,380
2011	5,122,665	2,150,201	183,316	2,570,502	162,490
2012	5,481,607	2,186,969	189,699	2,750,795	178,525